श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृत-रूपकाणां समीक्षणात्मकमध्ययनम्

कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयस्य
विद्यावारिधिः (Ph.D.) इत्युपाधये
प्रस्तुता शोधप्रबन्धस्य संक्षिप्तिका

<u>शोधच्छात्रा</u>

सौ. सुवर्णा सञ्जयकुमारः केवटे

<u>मार्गदर्शिका</u>

प्रो. कविता सुनीलः होले
प्राध्यापिका तथा विभागप्रमुखा
संस्कृतभाषा साहित्यं च
स्नातकोत्तर संस्कृत तथा संस्कृतेतर भाषा सङ्काय:
कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः, रामटेकम्

कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः,
रामटेकम्, नागपुरम्

सत्र - २०२०-२०२१

✸ अनुक्रमणिका ✸

- प्रास्ताविकम् ।
- वेलणकरमहोदयानां परिचयः ।
- संशोधनविषयस्य महत्त्वम् ।
- संशोधनविषयस्य आवश्यकता ।
- संशोधनविषयस्य उद्देश्यानि ।
- पूर्वसंशोधनम् ।
- संशोधनविषयचयनम् ।
- संशोधनविषयस्य व्याप्तिः सीमाङ्कनम् च ।
- संशोधनपद्धतिः ।
- संशोधनस्य प्राक्कल्पना ।
- संशोधनस्वरूपम् ।
- उपसंहारः ।
- परिशिष्टः ।
- संदर्भग्रन्थसूचिः ।

श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृत-रूपकाणां समीक्षणात्मकमध्ययनम्

“गौरवोद्गारहाराय गुरुगर्वप्रहारिणे |
गीर्वाणवाग्विहाराय हरये गुरवे नमः ||”(सङ्गीतसौभद्र-पृष्ठ क्र.-३)

प्रास्ताविकम् -

प्राचीनकालतः भारतदेशे संस्कृतभाषां अतीव महत्त्वपूर्णस्थानं वर्तते | संस्कृतसाहित्ये काव्यस्य प्रकारद्वयं वर्तते | तौ श्रव्य-दृश्यकाव्यौ स्त: | श्रव्यकाव्येऽस्मिन् महाकाव्यं, खण्डकाव्यं, कथा, कादम्बरी इत्यादय: आगता: | एवञ्च दृश्यकाव्येऽस्मिन् रूपकाणां प्रकारा: आगता: | रूपकाणां दशप्रकारा: सन्ति |

“ नाटकमथ प्रकरणं भाणव्यायोगसमवकारडिमा : |
ईहामृगाङ्कवीथ्य: प्रहसनमिति रूपकाणि दश ||”
(साहित्यदर्पणम्-षष्ठ:परिच्छेद:-श्लो.क्र.-३)

यथा प्राचीनसंस्कृतसाहित्ये ‘भास:’, ‘कालिदास:’, ‘बाणभट्ट:’, ‘भारवि:’, ‘श्रीहर्ष:’, ‘माघ:’ इत्यादय: विद्वांस: बभूवु: तथा आधुनिककालेऽपि अनेका: विद्वांस: सन्ति | तेषु श्री. श्री. भि. वेलणकरमहोदय: एक: | वेलणकरमहोदय: भारतीयडाकविभागे ‘पिनकोड्’ प्रणाल्या: जनक: आसीत् | ‘पिनकोड्’ माध्यमेन अनेका: कार्या: सरला: अभवन् | ते संस्कृत तथा पाली भाषाया: प्रगाढ: अभ्यासक: अपि आसीत् | तान् डाकविभागेषु संस्कृतपण्डित: इति उपाधि: मिलितमासीत् | वेलणकरमहोदय: डाकविभागे कार्यरता: भूत्वा अपि संस्कृतविषये तेषां रुचि: आसीत् | तै: स्वजीवनं संस्कृतविषयस्य प्रसारप्रचाराय कृते समर्पित: आसीत् | तेषां संस्कृतरूपकसाहित्यानां नामानि निम्नलिखितानि सन्ति |

१. सङ्गीतसौभद्रम्
२. कालिदासचरितम्
३. छत्रपति: श्रीशिवराज:
४. रणश्रीरङ्ग:
५. प्राणाहुती
६. स्वातन्त्र्यचिन्तामणि:

७. लोकमान्यस्मृति:
८. मेघदूतोत्तरम्
९. मेघदूतान्वितम्
१०. कल्याणकोष:
११. शासननीति:
१२. कौटिलीयार्थनाट्यम्
१३. नृत्यनाट्यशकुन्तला
१४. नृत्याङ्गना
१५. हवनहवि:
१६. नियतिलीला
१७. तत्त्वमसि

❖ वेलणकरमहोदयानां परिचय: -

श्री. भि. वेलणकरमहोदयस्य सम्पूर्ण नाम 'श्री श्रीराम भिकाजी वेलणकर:' आसीत् | वेलणकरमहोदयस्य जन्म २२ जून १९१५ तमे वर्षे महाराष्ट्रस्य रत्नागिरी जनपदे सारन्दग्रामे अभवत् | तेषां पिता संस्कृतानुरागी आसीत् | तत्कारणेन तै: महोदयं संस्कृताध्ययनं प्रति प्रवृत्तमकरोत् | ते शिक्षक: आसीत् | यदा ते अष्टमे वर्षे आसन् तदा मात्रो: वियोग: सञ्जात: | विल्सन महाविद्यालय: मुम्बईत: बी. ए. संस्कृतोपाधिं प्राप्तम् | ख्रिस्ताब्दपूर्वे १९३७ तमे वर्षे स: प्रथमक्रमाङ्केन एम. ए. उत्तीर्ण: अभवत् | ख्रिस्ताब्दपूर्वे १९४० तमे वर्षे एल.एल.बी. परीक्षा उत्तीर्णा अभवत् | एवञ्च स्पर्धापरीक्षायां उत्तीर्णा भूत्वा भारतीयडाक-तार-विभागे अधिकारीपदे तेषां नियुक्ति: अभवत् |

वेलणकरमहोदयानां विवाह: सुधा जोशी महोदयया सह अभवत् | सा शास्त्रोक्तगायिका आसीत् | वेलणकरमहोदयस्य परमाचार्य: डॉ. हरि-दामोदर वेलणकर: आसीत् | स्वजीवनं संस्कृतस्याध्ययन-अध्यापनार्थं समर्पितं करणीयमिति तेषामिच्छा आसीत् | वेलणकरमहोदय: मध्यप्रदेशस्य डाक-तार-विभागे उच्चपदे कार्यं कृत्वा सेवानिवृत्ति: पश्चाद् तेषां निवास: मुम्बापुर्यामासीत् | तस्मिन्नेव समयात् ते देववाणी मन्दिरत: प्रकाशित: 'गीर्वाणसुधा' इति संस्कृतमासिकपत्रिकाया: सम्पादकत्वेन कार्यं कुर्वन्नासीत् | तै: नाटककार: कवि:, वक्ता: एतै: अनेकै: भूमिकै: संस्कृतस्य प्रसारप्रचार: कृत: | अनेका: नाट्यकृतय: लेखनं कृत्वा नभोवाण्यां दूरदर्शने च प्रयोगमपि कृतवान् | एवञ्च केन्द्रसर्वकारेण ख्रिस्ताब्दपूर्वे

१९९६ तमे वर्षे तैः संस्कृतक्षेत्रे राष्ट्रपतिपुरस्कारः प्रदाय तेषां संस्कृतसेवार्थं गौरवं प्राप्तम् | एतद् सर्वं कार्यभारम् ऊढ्वा १९९९ तमे वर्षे एप्रिल प्रथमदिनाङ्के दिवङ्गतः|

खिस्ताब्दपूर्वे १९२९ तमे वर्षे विद्यार्थीदशायामेव वेलणकरमहोदयैः पाठशालायाः त्रैमासिकेषु प्रथमसंस्कृतकविता लिखिता | ततः तेषां संस्कृतलेखनं आरम्भः जातः | मराठी, संस्कृत, आङ्लभाषा, हिन्दी, जर्मन, पाली, अर्धमागधिः इत्यादयः भाषासु प्रभूत्वमासीत् | एवञ्च वेलणकरमहोदस्य सङ्गीतविषयेऽपि रुचिः आसीत् | ते विख्यातसङ्गीतकारः धुण्डिराजः पलुस्करः महोदयेभ्यः व्हायोलिनः पठितम् | तेषां संस्कृतसाहित्येऽपि सङ्गीतस्य प्रभावः दृश्यते |

❖ संशोधनविषयस्य महत्त्वम् -

श्री. श्री. भि. वेलणकरमहोदयस्य नाम सर्वे जानन्ति एव | परन्तु तेषां सर्वाणि लेखनकार्याणि न जानन्ति | अयं विषयं स्वीकृत्य संशोधनम्, अध्ययनं क्रियते चेत् तेषां संस्कृतरूपकसाहित्य समाजे सर्वेऽपि ज्ञातुं शक्नुवन्ति इति मन्ये |

यद्यपि वेलणकरमहोदयः डाक-विभागे कार्यरतः आसीत् तथापि महोदयैः संस्कृते लेखनं कृतम् | एतद् कार्यम् अतीव महत्कार्यम् अस्ति | तेषां संस्कृत रूपकाणामध्ययनं सर्वत्र संस्कृतभाषाप्रचारार्थं महत्त्वपूर्णं वर्तते |

❖ संशोधनविषयस्य आवश्यकता -

१. वेलणकरमहोदयस्य नाम सर्वे जानन्ति किन्तु तेषां साहित्यविषये न जानन्ति |

२. श्री. भि. वेलणकरमहोदयस्य संस्कृतरूपकाणामध्ययनं कृत्वा तेषां साहित्यानां प्रसारार्थं अयं विषयः स्वीकृतः|

३. प्रस्तुतविषयस्य अध्ययनेन श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतक्षेत्रे योगदानं सर्वे ज्ञातुं शक्नुमः | अतः अस्य विषयस्य अध्ययनमावश्यकं भवेत् |

❖ संशोधनविषयस्य उद्देश्यानि -

१. श्री. श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकाणां नाट्यशास्त्रदृष्ट्या अध्ययनम् |

२. संस्कृतरूपकेषु पात्राणां, कथावस्तूनां, भाषाशैलीनाञ्च समीक्षणात्मकमध्ययनम् |

३. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकेषु रस: एवं छन्दालङ्कारानामध्ययनम् |

❖ पूर्वसंशोधनम् -

कस्मिन्नपि संशोधनं कुर्वन् कस्मिन् विषये किं-किं संशोधनं जातम् एतस्य ज्ञानम् अतीव आवश्यकम् | श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकाणामध्ययनं केनापि न कृतम् | यदा तस्य शोध: स्वीकुर्वन् तदा अस्मिन् विषये एम्. फिल., पीएच. डी. मध्ये कोऽपि संशोधनकार्यं न कृतम् | अत: प्रस्तुतविषय: **'श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकाणां समीक्षणात्मकमध्ययनम्'** संशोधनस्य कृते चित: |

परन्तु वेलणकरमहोदयानां बालसाहित्याधारितम् एकं पुस्तकं लिखितमस्ति | एवञ्च एकं पुस्तकं अनुवादितमस्ति | ते अधोलिखितं स्त: ।

१. Modern Sanskrit Literature on Children - By Shweta Prajapati
   ISBN : 978-81-8315-219-8, First Published 2014.

२. कालिदासचरितम् - डॉ. निवेदिता सराफ, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद
   ISBN : 978-93-84593-11-7

❖ संशोधनविषयचयनम् -

श्री. भि. वेलणकरमहोदय: महाराष्ट्रे आसीत्, अत: तेषां साहित्यग्रन्थानां परिचय: बहव: जना: न जानन्ति | तेषां परिचय: सर्वेषां जनानाम् अस्ति एव | परन्तु तेषां संस्कृतरूपकाणां परिचय: सर्वेषां जनानां कृते सुलभं भवितुम् अर्हति | अनेन कारणेन प्रस्तुतविषय: स्वीक्रियते |

❖ संशोधनविषयस्य व्याप्ति: सीमाङ्कनञ्च -

श्री. भि. वेलणकरमहोदयै: बहूनि खण्डकाव्यानि, रूपकाणि च लिखितानि | एवञ्च सङ्गीताधारितानि बहूनि पुस्तकानि सन्ति | परन्तु विस्तारभयात् प्रस्तुतशोधप्रबन्धे तेषां संस्कृतरूपकाणां समीक्षणात्मकमध्ययनं क्रियते |

❖ संशोधनपद्धतिः -

वेलणकरमहोदयैः बहवः ग्रन्थाः रचिताः सन्ति। प्रस्तुतशोधप्रबन्धे **'पण्डित श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकाणामध्ययनम्'** कर्तुं समीक्षणात्मकपद्धतेः उपयोगः क्रियते । अध्ययनातनन्तरं आवश्यकतानुसारं विश्लेषणपद्धतेः, विवेचनपद्धतेः, तुलनात्मकपद्धतेश्च उपयोगः क्रियते।

❖ तथ्यसङ्कलनम् -

वेलणकरमहोदयानां पुस्तकानामाधारेण तथ्यसङ्कलन भवेत्।

❖ संशोधनस्य प्राक्कल्पना -

१. वेलणकरमहोदयानां साहित्यसङ्गीतस्य प्रभावः दृश्यते।

२. महोदयानां रूपकाणामध्ययनं सामाजिकः, आर्थिकः, शैक्षणिकः राजनैतिकदृष्ट्या महत्त्वपूर्णमस्ति।

❖ संशोधनस्वरूपम् -

'श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकाणां समीक्षणात्मकमध्ययनम्' एतस्मिन् विषये प्रस्तुतशोधप्रबन्धेषु अध्यायानां रचना -

❖ प्रस्तावना -

❖ अध्यायविभागः -

➢ प्रथमोऽध्यायः - वेलणकरमहोदयानां जीवनं कृतिपरिचयश्च

प्रथमेऽध्याये श्री. भि. वेलणकरमहोदयानां जीवनं कृतिपरिचयश्च करिष्यति। एवञ्च तेषां रूपकाणां नामानि स्वल्पपरिचयश्च दीयते।

➢ **द्वितीयोऽध्याय: - दशरूपकाणां परिचय:, उद्गमविकास:, नाट्यपरम्परा च**

द्वितीयेऽध्याये दशरूपकाणां स्वल्पपरिचय: एवञ्च रूपकाणां उद्गमविकास:, नाट्यपरम्परा च विधीयते|

➢ **तृतीयोऽध्याय: - पञ्चाङ्कानां रूपकाणां समीक्षणम्**

तृतीयेऽध्याये अनुक्रमे प्रथम त्रयाणां रूपकाणामध्ययनं करिष्यति | 'सङ्गीतसौभद्रम्', 'कालिदासचरितम्', 'छत्रपति: श्रीशिवराज:' एतेषां त्रयाणां रूपकाणां पात्राणां, कथावस्तूनां, भाषाशैलीनाञ्च समीक्षणात्मकमध्ययनं क्रियते |

➢ **चतुर्थोऽध्याय: - लघुरूपकाणां समीक्षणम् - भाग - १**

चतुर्थेऽध्याये 'रणश्रीरङ्ग', 'प्राणाहुती', 'स्वातन्त्र्यचिन्तामणि:', 'लोकमान्यस्मृति:', 'मेघदूतोत्तरम्', 'मेघदूतान्वितम्', 'कल्याणकोष:', च एतेषां सप्तरूपकाणां रङ्गमञ्चे कथं प्रयोग: कृत:, एवञ्च रस:, छन्दालङ्कारदृष्ट्या च समीक्षणात्मकमध्ययनं करिष्यति |

➢ **पञ्चमोऽध्याय: - लघुरूपकाणां समीक्षणम् – भाग - २**

पञ्चमेऽध्याये 'शासननीति:', 'कौटिलीयार्थनाट्यम्', 'नृत्यनाट्यशकुन्तला', 'नृत्याङ्गना', 'हवनहवि:', 'नियतिलीला', 'तत्त्वमसि' च एतेषां सप्तरूपकाणां पात्राणां, कथावस्तूनां, भाषाशैलीनाञ्च समीक्षणात्मकमध्ययनं क्रियते |

❖ **उपसंहार: -**

श्री. भि.वेलणकरमहोदयानां संस्कृतरूपकाणां समीक्षणात्मकमध्ययनं कृत्वा निष्कर्षान् उपस्थास्यते |

प्रत्येकाध्यायानन्तरं संदर्भसूचि: दीयते |

❖ **परिशिष्ट: -**

आवश्यकतानुसारं परिशिष्टं दीयते |

संदर्भग्रन्थसूचि: -

१. अभिनवनाट्यकथा - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - वीणा गोडबोले
श्रीरामसुधा संस्कृतनिधि:
मुम्बई - ४००००४
प्रथमावृत्ति: - २३/०९/१९८९

२. आधुनिक संस्कृत नाटक
लेखक: - रामजी उपाध्याय

३. उत्खननात् प्राचीन-संस्कृती-दर्शनम्
सङ्ग्राहक: सम्पादकश्च - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सौ. वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई ४००००४
प्रथमावृत्ति: - जुलै १९९४

४. कथासर: - सम्पादक: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम् |, इन्दिरा निवास
अ. गो. मार्ग, मुम्बई ४००००४
प्रथमावृत्ति: - १९८३, मार्च

५. कालिदासचरितम् - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - वीणा गोडबोले
श्रीरामसुधासंस्कृतनिधि:
मुंबई - ४००००४
प्रथमावृत्ति: - १४/११/१९६१
द्वितीयावृत्ति: - २७/०८/१९८८
शासकीयसंस्कृतदिनसमारोहे

६. कालिदास-रसास्वाद:
सम्पादक: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सौ. वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई ४००००४

७. कालिन्दी - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४

८. कौटिलीयार्थनाट्यम्
लेखक: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४

९. छत्रपति: श्रीशिवराज:
लेखक: - श्री. भि. वेलणकर
भारतीयविद्याभवने

१०. जयमङ्गला - अनुवादक - श्री. भि. वेलणकर
केशव भिकाजी ढवळे, श्रीसमर्थ सदन
पहिली भटवाडी, मुम्बई ४
द्वितीयावृत्ति: - संस्कृतदिनम् २८/८/१९७७

११. तत्त्वमसि
लेखक: प्रकाशकश्च - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४
प्रथम संस्करण - २७/०२/१९७२
द्वितीय संस्करण - ११/०८/१९८४

१२. नाट्यकथासागर:
लेखक: प्रकाशकश्च - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम्, इन्दिरानिवास,
अ.गो.मार्ग, मुम्बई - ४००००४
प्रथमावृत्तिः - १९८४

१३. नाट्यशास्त्र (श्रीभरतमुनिप्रणीत)
सम्पादक एवं व्याख्याकार - बाबूलाल शुक्ल शास्त्री
प्रकाशक: - चौखम्बा संस्कृत संस्थान
भारतीय सांस्कृतिक साहित्य के प्रकाशक तथा वितरक
पोस्ट बॉक्स नं ११३९, के. ३७/११६, गोपाल मन्दिर लेन,
गोलघर (समीप मैदागिन), वाराणसी - २२१००१ (भारत)
संस्करण - पुनर्मुद्रित, वि. सं. २०७३

१४. नियतिलीला (नलराजचरितम्) - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सौ. वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई ४००००२
प्रथमावृत्तिः - फेब्रुवारी १९८६

१५. नृत्याङ्गना - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४
प्रथमावृत्ति - २२/०६/१९८९

१६. नृत्यानाट्यशकुन्तला
लेखक: प्रकाशकश्च - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४
प्रथमावृत्तिः - २२/०६/१९८६

१७. प्रबंध कसा लिहावा
लेखक: - डॉ. जयंत वेलणकर,
अद्वैत प्रकाशन, नागपुर
प्रथमावृत्ती - २००६

१८. प्राणाहुती - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - श्री. ग. का. रायकर,
सुधा वेलणकर
गीर्वाणसुधाप्रकाशनम्
झावबावाडी, मुम्बई – २

१९. प्राचीनभारते पदार्थविज्ञानशास्त्रम्
रचयिता सम्पादक: - श्रीराम वेलणकर
प्रकाशक: - वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई ४००००४
प्रथमावृत्ति: - १९९५

२०. प्राचीनभारते खगोलशास्त्रज्ञानम्
सङ्ग्राहक: रचयिता च - श्रीराम वेलणकर
प्रकाशक: - वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई ४००००४
प्रथम संस्करणम् - ऑक्टोबर १९९५

२१. मेघदूतान्वितम् - गीतनृत्यनाट्यम्
लेखक: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सौ. वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४
प्रथमं संस्करणम् - १९९१

२२. मेघदूतोत्तरम् (संस्कृतगीतनाट्यम्)
लेखक: प्रकाशकश्च - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४
द्वितीयावृत्ति: - ०९/१०/१९७५

२३. रणश्रीरङ्ग: - लेखक: - श्री. भि. वेलणकर
गीर्वाणसुधा प्रकाशन
प्रकाशक: - ग. का. रायकर
सुधा वेलणकर
झावबा वाडी, मुम्बई - २

२४. शासननीति: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सौ. वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४

२५. शैक्षणिक संशोधन पद्धति
लेखक: - डॉ. वि.रा. भिन्ताडे
नित्य नूतन प्रकाशन, पुणे, द्वितीय आवृत्ति – २००७

२६. सङ्गीतसौभद्र - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - ग. का. रायकर
जयहिंद प्रकाशन, मुम्बई ४००००२
प्रथमावृत्ति: - १०/२/१९६१
द्वितीयावृत्ति: - जून १९७६

२७. संस्कृत संवर्धनम् - श्री. भि. वेलणकर
शारदा-गौरव-ग्रन्थ-माला-प्रकाशनम् , पुणे ३०

२८. संस्कृतनाट्यम्
सम्पादक: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - @ वीणा गोडबोले
देववाणीमन्दिरम् - ४००००४

२९. संस्कृत साहित्य का समग्र इतिहास (प्रथम खण्ड)
लेखक: - राधावल्लभ त्रिपाठी
प्रकाशक: - न्यू भारतीय बुक कॉरपोरेशन
२०८, 2nd - फ्लोर, ४७३५/२२, प्रकाशदीप बिल्डिंग
अन्सारी रोड, दरियागंज, नई दिल्ली - ११०००२
प्रथम संस्करण - २०१८

३०. साहित्यदर्पणम् (श्रीविश्वनाथकविराजविरचितम्)
व्याख्याकार: - आचार्य शेषराजशर्मा रेग्मी
प्रकाशक: - चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी
संस्करण - त्रयोदश,वि. सं. २०६७, सन् २०१०

३१. स्वैरविहार: - रचयिता - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - श्रीराम भि. वेलणकर
श्रीरामसुधासंस्कृतनिधि: , मुम्बई ४

३२. स्वातन्त्र्यचिन्तामणि: (नभोनाटये)
लेखक: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सुरभारती, भोपाल
प्रथमावृत्ति: - १९६९

३३. श्रीरामनाट्यसृष्टि:
संपादक: - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई - ४००००४
प्रथमावृत्ति: - २२/०६/१९८६

३४. श्रीराम वेलणकर (सन्मानपरिचय:)
श्रीरामयश:सुधाविमर्श: - डॉ. शां. ग. मोघे
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई - ४०००२८

३५. श्री. भि. वेलणकर (१९१५-१९९९)
देववाणीमन्दिरम् , मुम्बई - ४००००४

३६. श्रीलोकमान्यस्मृति: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - ज. श्री. टिळक
केसरी प्रकाशन, पुणे - ३०
प्रकाशनम् - ०१/०८/१९७७

३७. हवनहवि: - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - श्री. भि. वेलणकर
देववाणीमन्दिरम्, मुम्बई - ४००००४

३८. विरहलहरी - श्री. भि. वेलणकर
प्रकाशक: - सुरभारती, भोपाल
प्रथमावृत्ति: - २४/१२/६७ इन्दोर

३९. A Marigold of Modern Sanskrit Literature
Sweta Prajapati
New Bharti Book Corporation
208, 2nd floor, Prakash Deep Building,
4735/22, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi -110002

४०. My English INTRODUCTIONS to my Sanskrit plays.
S.B. Velankar
Publishers
Mrs Veena Godbole
Deva-Vanee-Mandiram
Mumbai 400 028

४१. https://www.marathisbushti.com

४२. https://prahaar.in

४३. https://sanskritbhasi.blogspot.com

मार्गदर्शिका

प्रो. कविता सु. होले

प्राध्यापिका तथा विभागप्रमुखा

संस्कृतभाषा साहित्यं च

स्नातकोत्तर-संस्कृत-तथा-संस्कृतेतर-भाषा सङ्काय:

कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः, रामटेकम्

शोधच्छात्रा

सौ. सुवर्णा सं. केवटे